

ZE ZJAWISK WSPÓŁCZESNEGO
JĘZYKA CZESKIEGO

Milan HRDLIČKA

Budeš už ticho/tiše?

Užití poměrně početných příslovci s možným dvojím zakončením, a sice jednak samohlásku na *-o* (*dlouho, chladno, draho, veselo* aj.), jednak na *-e* (*dlouze, chladně, draze, vesele* aj.) je v současném českém jazyce vcelku bezproblémové a bývá i ze strany pokročilejších jinojazyčných mluvčích většinou náležitě respektované.

Adverbium s finálním vokálem *-o* vyjadřuje, jak známo, význam konkrétní, popř. stav, zatímco adverbia zakončená na *-e* zachycují význam přenesený, popř. způsob: *Mluvil o tom dlouho* – tedy z hlediska časového x *Mluvil o tom dlouze* – obšírně, do všech podrobností; *Celý den bylo chladno* x *Přijali ho dost chladně*; *V Londýně je prý velmi draho* x *Tak tohle nám draze zaplatíte!* (= jinak než finančně, materiálně); *Na setkání spolužáků bylo jako vždy veselo* x *Tvářila se vesele*.

Některé gramatiky (např. *Česká mluvnice* B. Havránka a A. Jedličky) připomínají skutečnost, že příslovce zakončená na *-o* mívá nejčastěji platnost větného základu v jednočlenných větách, ať už se sponou, nebo bez ní (jde tedy o tzv. predikativum), proti tomu příslovce s finálním vokálem *-e* (*-ě*) rozvíjí jako příslovecné určení adjektivum nebo sloveso.

V řečové praxi se ale vyskytnou ojedinělé případy přinášející dvojí možné řešení – říká se totiž např. běžně *Bud' ticho!*, ovšem rovněž neméně často *Bud' tiše!* Jak tuto situaci vnímat?

Výraz *ticho* má evidentně povahu nominální, srov. výpovědi jako *Slyšíte to krásné ticho?*; *Ticho, prosím* (= požaduji dosažení ticha, chci, aby bylo ticho), kdežto lexém *tiše* doprovází sloveso, je svou povahou ryze adverbialní (*Mluvte tiše*; *Chovejte se tiše* apod.).

Řekne-li tedy mluvčí *ticho* (*Bud' ticho!*), lze se oprávněně domnívat, že má nejspíše na mysli požadovaný výsledný stav, v konkurenčním případě (*tiše*) klade patrně důraz na dějovou stránku věci, na okolnostní určení, může mít intenci vyjádřit se ve smyslu 'chovejte se tiše, aby bylo ticho'. Obojí je možné a mluvčí toho, jak jsme už naznačili, v komunikaci využívají. Konkrétně v tomto případě se ale setkáváme i s jinými možnostmi realizace propozičního obsahu (*Bud' potichu!* *Bud' už konečně*

zticha!), které jsou po obsahové stránce rovnocenné a z hlediska gramatického (formálního) jednoznačné.